

והירושלמי בגיטין (ל' א'). שלדעת הירושלמי אין דין מכרי עניים. וההסבר לכך הוא שרק במתנות כהונה יש דין מכרי כהונה, עפ"י סברת הקצות הנ"ל שהשבט כולו זכה במתנות וכשכל הכהנים והלויים מתיאשים מהן ממילא זוכה בה אותו במכר. אך בעניים א"א לומר כן, י"א משום שאין שבט מוגדר של עניים (עיין דבר אברהם ח"א סי' א' ענף ו' בהג'ה) או שעניות אינה מושג חיובי, אלא מושג שלילי (עיין מפענח צפונות, פרק ו' סי' ו' א-ב').

אמנם הרמב"ם פסק (הל' מעשר כ"ז ה"ו) שיש מכר לעני, אך מפוסקי דורנו יש שהורו שאין לסמוך על דין מכירי עניים (עיין כל זה בהתורה והארץ כרך ב' עמ' 88. ועי' לעיל סי' נ"ח שר"ל שאין למ"ע אפילו טוה"נ, אלא הריהו כהפקר).

והנה נבוא לסיכום כל הדיון, יש לנו הרבה ספיקות אם ניתן לזכות ע"י קטן. אמנם בדיעבד יש לומר אולי שזכיה ע"י קטן מועילה, בפרט כשהמדובר במעשר עני דרבנן בזה"ז, אך לכתחילה נלענ"ד שלא רצוי להורות לזכות ע"י קטן.

כשזוכה לעצמו ולא כשזוכה לאחרים, וכמו שחילקה הגמ' שם בדף ס"ד ב'. (ע"ש בר"ן שתלה את שני הנושאים זה בזה, את השאלה אם דעת אחרת מקנה מהתורה בשאלה אם דעת אחרת מקנה גם לזכות לאחרים).

ונושא זה לא הוכרע, אלא תלוי במחלוקת הראשונים (עיין אנציקלופדיה תלמודית כרך ז' עמ' תר"ה).

ג. כת"ר כותב שאפילו לדעת הקצות, הסובר שא"א להקנות מתנות כהונה ע"י דעת אחרת מקנה, משום שאין לו בהם אלא טובת הנאה, מ"מ כהן קטן זוכה במתנות מהתורה, משום שהתורה הקנתה את המתנות לכהנים והקטן אינו קונה את המתנות מהנותן, אלא מקבל את חלקו, כאחד מבני השבט, והתורה היא שזיכתה לו. אולם זה שייך רק בזכיתו של הקטן לעצמו, שהתורה היא שזיכתה לו כאחד משבט הכהנים, אך בנ"ד הרי לא מדובר בזכית הקטן לעצמו, אלא לאחרים, כיצד אפשר לזכות באמצעותו לאחרים בטובת הנאה?

ד. סברת הקצות ניתנת להיאמר רק במתנות כהונה ולויה שהשבט זוכה בהן מהתורה. אך במעשר עני הדבר תלוי במחלוקת הבבלי

סימן סא

ביעור מעשרות ביו"ט

- א. הרמב"ם הל' מע"ש פי"א הל' ז' פסק: "וערב יו"ט האחרון היה הביעור ולמחר מתוודין". ובתו"ט (מע"ש פ"ה מ"ו ד"ה ערב) הסביר מדוע לא יבערו ביו"ט עצמו.
- והק' במשנה ראשונה שם מדוע? ותריך: א. מכיון שביעור הוא גם בשריפה אסור
- לבער אפילו בפירור לרוח משום שנחשב כשריפה.
- ב. משום שצריך להפריש תרו"מ ואין מפרישין ביו"ט.
- ועל הת"י הא' קשה מדוע אסור לשרוף ביו"ט. בשלמא קדשים אין נשרפין ביו"ט כמבואר בשבת (כ"ד ב') מכמה טעמים, אך

לא כולם תקפים בביעור ביו"ט. טעמו של חזקיה מגזה"כ: "עד בוקר, לתן לו בוקר שני לשרפתו". אך כאן א"א לומר כן, כי הביעור חייב להיות לכל המאוחר ביו"ט ולא אח"כ. לרבה הטעם משום "הוא ולא מילה שלא בזמנה" וה"ה לקדשים. וגם כאן י"ל כנ"ל שבשלמא מילה וקדשים יש להם זמן למחר, אך בביעור זהו יומו האחרון. אך לרב אשי יו"ט עשה ולא תעשה ושריפת קדשים שהיא עשה אינה דוחה ל"ת ועשה. וכן אביי לומד שם מ"עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת". ואף כאן מכיון שאפשר היה לבער מעיו"ט אין זו עולת יו"ט אלא עולת חול. וממילא גם אין עשה של ביעור דוחה ל"ת ועשה. נמצא א"כ שרק לדעת רב אשי ואביי ביעור מעשרות לא דוחה יו"ט, אך לדעת חזקיה ורבא י"ל שביעור מעשרות דוחה יו"ט.

ב. מיהו קשה ממש"כ שם הרמב"ם בהל' ח': "נשארו אצלו פירות מע"ש של ודאי או נט"ר או מעות פדיון הר"ז מבער אותן ומשליך לים או שורף".

מבואר איפוא שלא בעינן שריפה דוקא אלא ה"ה ביעור אחר וא"כ יכול לבער ביו"ט. מיהו המשנה ראשונה העיר שביעורן חשוב כשריפה וכמו שכ' רש"י בביצה (כ"ז ב' ד"ה חלה טמאה) שאסור להאכיל חלה טמאה לבהמה ביו"ט משום שהאכלה זו נחשבת לשריפת קדשים ביו"ט.

אולם האדר"ת בקונטרס אחרית השנים (פ"ד הל' ז') הקשה שביעור מעשרות אינו בשריפה דוקא אלא אכילה עדיפה, ורק אם לא אכל יכול לשרוף. א"כ א"א לומר שרחמנא החשיבה אכילה כשריפה. (ויש לחלק בין אכילת בהמה את החלה שמבחינת האדם נחשבת כשריפה כי החלה מתכלה בכך, לבין אכילת אדם עצמו שהוא נהנה הנאת גורנו ומעיו

ואולי א"א לראות בכליו זה שריפה.) ג. והנה יש לדמות ביעור מעשרות לביעור חמץ. בשניהם ההלכה דומה שגם שורפים וגם מפוררים וזורים לרוח או לים. ובשניהם אסור לשרוף ביו"ט. ערמב"ם הל' חו"מ פ"ג הל' י"א:

"כיצד ביעור חמץ שורפו או פורר וזורר לרוח או זורקו לים".

ושם הל' ח':

"זאם מצאו ביו"ט כופה עליו כלי עד לערב ומבערו".

משמע שביו"ט עצמו אסור לבער, ואע"פ שבפסחים (ה' א') אמרו כן רק לר"ע שאינו סובר 'מתוך', והרמב"ם סובר 'מתוך' ובכ"ז אוסר שריפת חמץ ביו"ט. עיין רעק"א על שו"ע (סי' תמ"ו ס"א) שכתב שמכיון שאפשר לפורר ולזרות לרוח לכן אסור לשרוף. ואחרי שרבנן אסרו לטלטל את החמץ משום מוקצה א"א לפוררו, ולשורפו א"א מכיון שמהתורה אינו דוחה יו"ט שהרי מדאורייתא יכול לפוררו ולזרות לרוח, אך סו"ס בפועל אינו יכול לפורר ולזרות לרוח, א"כ אין לו אפשרות אחרת אלא לשרוף וא"כ יהיה מותר מהתורה לשרוף. אך בביעור מעשרות קשה, שהרי הפירות אינם מוקצה כי הם ראויים לאכילה. וצ"ע, שאם מדובר בנט"ר ומע"ש בירושלים אה"נ שיאכל ומדוע שישורף? הר"ז "בל תשחית"!! ואם לא יכול לאכול בעצמו שייתן לאחרים שיאכלו. אלא ע"כ מדובר מחוץ לירושלים ולחלל אינו יכול כי גם המעות של מע"ש טעונין ביעור וא"א לבערם בשבת ויו"ט, לכן חייב לבער את הפירות.

ד. יתכן שמחוץ לירושלים מע"ש ונט"ר הינם מוקצה, וכמו דבר שראוי למאכל בהמה חיה ועוף, במקום שאלו אינם מצויים, שדבר זה הוא מוקצה עי' סי' ש"ח סכ"ט-ל'. וא"כ ה"ה

וא"כ אין מצות שריפה דוקא, אלא המצוה היא לבער מן העולם כדי שלא יעבור בב"י וב"י, כשאנו עובר, כגון כשדעתו לבערו, אין גם מצוה לבער ביו"ט.

ולפי"ז בביעור מעשר, אע"פ שגם שם המצוה שלא ישארו בידיו מעשרות, אך אין מצוות ב"י וב"י, אדרבה אם הוא משאיר מעשרות ע"מ מלבערם אח"כ עובר עבירה, וא"כ ביו"ט אחרון של פסח זהו זמנו האחרון, ולכאורה מצות היום היא וחייב לבער. והנלענ"ד עפ"י המנ"ח במצ' ט' שהא בהא תליא. למ"ד שהמצוה היא חיובית — לבער — יש לה גם זמן מוגדר, ורק בזמנו זוהי מצותו, אך למ"ד שאין מצוה חיובית, אלא המצוה היא שלילית — שלא יהיה לו חמץ — אין מהתורה זמן מוגדר והעיקר הוא שכשיגיע הזמן לא יהיה לו חמץ, וא"כ ה"ה במעשרות, אם נניח שהמצוה היא רק שלא ישארו ברשותו תרומ' בשביעי של פסח א"כ אפשר לבער בכל יום, וא"כ אין היום זמנו.

ו. והנה בחמץ, אע"פ שיכול לבערו בכל דבר, כבר הוכיח בשו"ת אב"מ (סי' י"ט) שחמץ מצותו חיובית לשרוף, ולכן אפרו מותר משום שנעשתה מצותו, וגם לפורר ולזרות לרוח זוהי מצוה חיובית. וא"כ י"ל שזוהי המצוה, לשנות את החמץ ולהפכו לדבר המותר. ואילו היה אפשר למשל להפוך חמץ לעפר, ולא רק לאפר, היתה זו מצותו. וזהו גדר הביטול, להפוך את החמץ לעפרא דארעא. אלא שלמעשה הדבר לא ניתן אלא בשריפה. וא"כ ה"ה מפורר וזורר לרוח, הוא מקיים בכך מצוה חיובית של ביעור חמץ ומצידו הוא היה מעוניין באמת להפכו לעפרא דארעא, אלא שלמעשה אינו מסוגל לכך. ולכן כל עוד יש פירווי חמץ בעולם הם אסורים, אך ידי חובת ביטול מצידו הוא יצא

מע"ש ונט"ר מחוץ לירושלים דומה הדבר לאוכל במקום שאין בע"ח מצויים. מיהו ל"ד, שם הוא דבר שאינו ראוי לאדם, אלא רק לבהמה חיה ועוף, ומכיון שאינם מצויים באותו מקום אין המאכל ראוי לטלטול והוא מוקצה. משא"כ מע"ש ונט"ר הם בעצם ראויים למאכל אדם, אלא שאסור לאוכלם מחוץ לירושלים, וכמבואר במג"א (סוף סי' ש"ח) בשם התוס' ולא כר"ן, מיהו לדעת הר"ן שגם כאשר איסור רביע עליה הוי מוקצה י"ל שהוא מוקצה, וצ"ע.

ועיין כס"מ על הרמב"ם (הל' חו"מ פ"ג ה"ח) שהק' בשם הגהות, יבערנו במקומו, והא אית ליה לר"י 'מתוך'? ותי' דכיון דלא הוי צורך היום. ובארו המג"א והמחצה"ש (סי' תמ"ו ס"ק ב') שמכיון שאפשר היה לבער מאתמול, אינו צורך היום. ול"ד לר"ע שאם היה סובר 'מתוך' היה מתיר ביעור חמץ ביו"ט, כי לדעתו ביעור חמץ חייב להעשות בפסח עצמו וא"כ הוא צורך היום, אך לדין מכיון שאפשר לבער חמץ לפני כן אינו צורך היום. וא"כ ה"ה ביעור מעשרות. אמנם שביעי של פסח הוא היום האחרון, אך היה אפשר לבער לפני כן וא"כ אינו צורך היום. ה. והגר"א (סי' תמ"ו ס"א ס"ק ג') כתב בהסבר ההלכה שאסור לשרוף חמץ ביו"ט, כי אינו עובר בב"י וב"י, כמ"ש התוס' בפסחים (כ"ט ב' סו"ה ר"א) שהמשהה חמץ ודעתו לבערו אינו עובר בב"י. וק' א"כ איך למדו מדברי ר"ע שאינו סובר 'מתוך'. יתכן לומר שסובר 'מתוך' אך כאן מכיון שדעתו לבערו אינו עובר בב"י ולכן אין מצוה לשרוף. וי"ל שלא אמרו התוס' אלא לענין איסור ב"י שאינו עובר כשדעתו לבערו, אך מצות שריפה לר"ע אינה תלויה באיסור ב"י, זוהי חובת גברא גם כשאנו עובר בב"י. ולפי"ז לדין שהמצוה בחמץ היא גם בפירור וזריה לרוח

היא פירור לרוח, והשריפה אף היא מטרתה רק כילוי המעשר ולא הפיכתו לאפר כנ"ל. וא"כ אין זו מצות היום, ולכן אין מבערין ביו"ט.

אלא שצ"ע מדוע התירו לשרוף, הרי אם אין זו מצוה חיובית לא נתקיימה מצותו, וא"כ היה צריך לאסור שריפה? (כמו שאסרו לשרוף אה"נ, עי' סוף תמורה).

וי"ל שמעשרות אינן אסורי הנאה, וברגע שאינם ראויים לאכילה אינן מעשר והשריפה משנה אותן לדבר שאינו ראוי לאכילה וממילא פקע חיוב המעשר מהן.

נמצא איפוא, שביעור מעשרות אינו כביעור חמץ. ביעור מעשרות ע"י הוצאת המעשר מן הבית או כילוי. מבחינה זו שריפתו היא ככל שריפה אחרת שהיא כילוי הדבר. אך מכיון שהמטרה היא שהמעשרות לא ישארו אחרי זמן הביעור, אין כאן מצוה חיובית אלא שלילית ולפי הגדרת המנ"ח הנ"ל אין זו חובת היום דוקא, היום הוא רק היום האחרון שבו יש לבער את המעשרות שלא יהיו עוד. וא"כ מצוה זו זמנה היום דוקא ואסור לעשותה ביו"ט.

בכך ומכיון שהמטרה היא להפוך את החמץ לדבר אחר, גם כשאינו שורפו אלא מבערו בדרך אחרת אחשביה רחמנא למעשה שריפה. וע"ד מש"כ רש"י בביצה (כ"ז ב') שהמאכיל חלה טמאה לכלבו עובר משום שריפה.

(ולא שייך לומר כאן 'מתוך', שכן לא השריפה היא המצוה אלא הביעור, אשר כאמור הוא בעצם מעשה חיובי של שינוי החמץ למשהו אחר. שריפה פירושה בדרך כלל כילוי הדבר, ואילו כאן משמעותה שינוי. ולר"ע אם היה סובר 'מתוך' היה מותר לשרוף, כי רק שריפה מועילה לדעתו בחמץ ולא משהו אחר. ועיין פ"ק פסחים ה' ובמפרשים שם.)

ולפי"ז יש לדייק היטב בלשון הרמב"ם: בהל' חמץ ומצה כתב: "שורפו או פורר וזורר לרוח", ובהל' מע"ש כתב: "הר"ז מבער אותן ומשליך לים או שורף". בחמץ — השריפה היא הדוגמא הראשונה, כי יש כאן מעשה חיובי של הפיכת חמץ לאפר וה"ה צורת ביעור אחרת. בביעור מעשרות אין מצוה חיובית, אלא המצוה היא שלילית, שלא יהיו מעשרות ברשותו, ולכן הדוגמא הראשונה

סימן סב

הקמת חממה בשביעית

תשובה¹

הרב קוק זצ"ל בס' שבת הארץ (קונ"א סי' ג') הביא את המשנה (שביעית פ"ב מ"ד) שעושין להן בתים רק עד ר"ה אך מר"ה ואילך אסור לעשות להם בתים (עי' ע"ז נ' וז' נ' וז' נ').

הצגת הבעיה

חקלאי המגדל פרחים שנשתלו לפני השנה השביעית, האם מותר לו לפני הגיזום לכסות את החממה, ואח"כ לגזום בחממה בשביעית?

1. הערת הרב יואל פרידמן: התשובה מתייחסת לבירור דבריו של מרן הרב קוק זצ"ל, המבחין בין